John Benjamins Publishing Company

This is a contribution from *Dutch Journal of Applied Linguistics 1:1*
© 2012. John Benjamins Publishing Company

This electronic file may not be altered in any way.

The author(s) of this article is/are permitted to use this PDF file to generate printed copies to be used by way of offprints, for their personal use only.

Permission is granted by the publishers to post this file on a closed server which is accessible to members (students and staff) only of the author's/s' institute, it is not permitted to post this PDF on the open internet.

For any other use of this material prior written permission should be obtained from the publishers or through the Copyright Clearance Center (for USA: www.copyright.com).

Please contact rights@benjamins.nl or consult our website: www.benjamins.com

Tables of Contents, abstracts and guidelines are available at www.benjamins.com

Carnavalesk taalgebruik en de constructie van lokale identiteiten

Een pleidooi voor taalcultuur als onderzoeksveld*

Leonie Cornips^{1,2}, Vincent de Rooij³ en Irene Stengs²

¹Maastricht University / ²The Meertens Institute, Amsterdam / ³University of Amsterdam

This article aims to encourage the interdisciplinary study of ‘*languaculture*’, an approach to language and culture in which ideology, linguistic and cultural forms, as well as praxis are studied in relation to one another. An integrated analysis of the selection of linguistic and cultural elements provides insight into how these choices arise from internalized norms and values, and how people position themselves toward received categories and hegemonic ideologies. An interdisciplinary approach will stimulate a rethinking of established concepts and methods of research. It will also lead to a mutual strengthening of linguistic, sociolinguistic, and anthropological research. This contribution focuses on Limburg and the linguistic political context of this Southern-Netherlands region where people are strongly aware of their linguistic distinctiveness. The argument of the paper is based on a case study of *languaculture*, viz. the carnivalesque song ‘*Naar Talia*’ (To Italy) by the Getske Boys from the city of Heerlen.

1. Inleiding

De afgelopen decennia hebben zich op het gebied van de sociolinguïstiek en linguïstische antropologie grote theoretische ontwikkelingen voorgedaan. Onder invloed van onderzoek naar de gevolgen van mondialisering en de daarmee samenhangende economische, culturele, sociale en politieke veranderingen zijn oude vertrouwde kaders en concepten in de studie van taalvariatie op losse schroeven komen te staan. Een concept als *speech community* dat sterk gebaseerd is op het

* Een vorige versie van deze tekst is voorgedragen op het NIAS-KNAW symposium “Construction of local identities through language and culture (2011)”. Met dank aan het NIAS, en aan alle participanten van dit symposium voor hun waardevolle bijdragen en suggesties.

idee dat een geografisch af te bakenen groep mensen normen en kennis van taalgebruik deelt, is onhoudbaar gebleken (Patrick, 2002; Rampton, 2005), evenals de aanname dat het taalgedrag van sprekers een simpele weerspiegeling zou zijn van aan hen toegeschreven sociale kenmerken. In de huidige wereld waarin mensen, goederen, ideeën, en mediaproducten steeds minder aan plaats gebonden zijn, zijn ook taal en cultuur in toenemende mate dynamische verschijnselen geworden (zie bijvoorbeeld Blommaert, 2010; Jacquemet, 2005; Stengs, 2012). Natuurlijk kan men zeggen dat mondialisering een proces is dat al zo oud is als de mensheid. Echter, de informatierevolutie die zich in alle hevigheid begon te voltrekken aan het eind van de vorige eeuw, met daarbij de nieuwe politieke (instabiele) mondiale situatie die tegelijkertijd ontstond, heeft ervoor gezorgd dat we leven in een wereld die meer dan ooit gekenmerkt wordt door mobiliteit, fluiditeit en onzekerheid. Dit heeft grote gevolgen voor processen van identiteitsvorming. Oude klassenstructuren en -verhoudingen die een vast kader boden voor sociale identificatie zijn geërodeerd. De de-industrialisering van grote delen van de Westerse wereld en de ontvolking van het platteland in het Zuiden en het Noorden zorgen ervoor dat nieuwe urbane culturen ontstaan. Zij die op het ontvolkte platteland achterblijven worden geconfronteerd met de teloorgang van sociale infrastructuur en economische bestaanszekerheid: het gevolg is dat deze achterblijvers vaak een nostalgisch verlangen naar een verbeeld verleden cultiveren. Ook zij die het platteland verruilen voor de stad, en zich een weg moeten zoeken in een nieuwe sociale omgeving, kunnen dergelijke verlangens koesteren.

Voor het begrijpen van deze intense hedendaagse sociaal-politieke dynamiek en de nieuwe verbanden die hieruit ontstaan, kan het begrip taalcultuur een verduidelijkende rol spelen. Het concept *taalcultuur* heeft zijn wortels in Agar's (1994) term *languaculture* waarmee deze de onlosmakelijke verbondenheid van taal met cultuur tot uitdrukking wilde brengen.¹ Voortbouwend op Agar definiëren wij taalcultuur hier als het onontwarbare verknootsel van talige en sociaal-culturele praktijken, en de materiële en ideologische neerslag van die praktijken in het dagelijks leven. Taalcultuur is de belangrijkste dimensie van het menselijke bestaan waarin sociale identiteiten opgebouwd worden en ge(re)produceerd. Talige interactie is immers onontbeerlijk om vorm en betekenis te geven aan materiële en immateriële cultuuruitingen, zoals eetcultuur, mode, lichaamsversiering en -aanpassing, religieuze overtuigingen, en daarmee verbonden praktijken als sport, spel, werk en vrijetijdsbesteding. Taal is niet slechts een middel om cultuur te produceren en te reproduceren: het is zelf deel van cultuur. Zo internaliseren

1. Agar (1994, p.60) zegt over de herkomst van *languaculture* het volgende: "I stole the term from linguistic anthropologist Paul Friedrich, who suggested 'linguaculture', but that phrase keeps reminding me of pasta".

kinderen normen van beleefdheid door passende talige uitingen te leren gebruiken. Hetzelfde geldt voor het beleven en delen van zintuiglijke waarnemingen en daarop gebaseerde kennis: dit is alleen mogelijk als mensen een specialistische manier van spreken ontwikkelen (zie bijvoorbeeld Silverstein (2006) voor een bespreking van de taal van ‘oenologen’, wijndeskundigen). In het gezamenlijke creëren van specifieke taal- en cultuuruitingen ontstaat een gevoel van verbondenheid en wederzijdse identificatie.

Onder invloed van de hierboven genoemde grootschalige economische en politieke processen zijn regionale dialecten meer op elkaar gaan lijken; een proces dat meestal aangeduid wordt als *dialect levelling* (Auer, Hinskens, & Kerswill, 2005). Tegelijk, en op het eerste gezicht paradoxaal, valt er ook een tendens te bespeuren waarbij sprekers talige kenmerken die zij als typisch voor hun eigen plaats beschouwen gaan uitvergroten en cultiveren. Mondialisering, en de daarmee verbonden toename van mobiliteit en taalcontact, leidt dus niet alleen tot het vervlakken van talige verschillen maar ook, en misschien wel veel belangrijker, tot een groter bewustzijn van de verschillen die overgebleven zijn (cf. Blok, 1998; Johnstone, 2010).

De studie van taalcultuur die wij voorstaan wil vooral deze taaldynamiek in beeld brengen en onderzoeken hoe verhoogd taalbewustzijn een rol speelt in het creëren van nieuwe sociale identiteiten of, in de perceptie van veel sprekers, het in stand houden van talig en cultureel erfgoed. Deze processen van sociale semiose (betekenisvorming) worden gestuurd door taalideologische voorstellingen waarin aan talige vormen of taalvarianten eigenschappen en waarden worden toegedicht. Vervolgens worden deze eigenschappen en waarden ook aan de gebruikers van die vormen of varianten worden toegeschreven. Dit sociaal-cognitieve proces staat bekend als iconisering (Gal & Irvine, 1995; Irvine, 2001; Silverstein, 1985; 2003).

Voor de integrale studie van deze identificatieprocessen is een interdisciplinaire aanpak noodzakelijk die taalkundige en etnografische methoden combineert. In het Nederlandse taalgebied is er sprake van een al wat langere traditie van op etnografie gebaseerd sociolinguïstisch onderzoek (zie met name Huls, 1982; 2000; Jaspers, 2005; Koole & Ten Thije, 1994; Spotti, 2008). Deze onderzoekers richten zich echter vooral op interacties in institutionele settings. Wij stellen daarentegen voor het onderzoek te richten op geritualiseerde publieke situaties, zogenaamde *public events* (vgl. Handelman, 1998). In dergelijke publieke gebeurtenissen krijgt zowel de onderlinge verbondenheid tussen mensen als dat wat hen van de rest van de wereld onderscheidt vorm en uitdrukking. Cruciaal in het begrijpen van publieke gebeurtenissen is de rol van nieuwe en oude media: een publieke gebeurtenis is altijd een gemedialiseerde gebeurtenis en reikt daarom altijd verder dan de fysieke ruimte waarin zij wordt opgevoerd. Dit geldt niet alleen voor plaats maar ook voor tijd. Via sociale media (Twitter, Facebook) en massamedia (televisie,

radio) kunnen mensen die niet aanwezig zijn toch op eigen wijze deelnemen aan of participeren in de gebeurtenis. Nog lang nadat de optocht, het optreden, de demonstratie of de herdenking heeft plaatsgevonden, blijven deze in fotografische, digitale of tekstuele vorm toegankelijk voor wie daar behoefte aan heeft. Voor sociolinguïsten en antropologen vormen deze talige en culturele producties een uitstekend empirisch object voor etnografisch onderzoek. In dit artikel zullen we laten zien hoe we met onze interdisciplinaire blik een dergelijke productie vanuit een taalcultureel perspectief kunnen analyseren en op deze wijze een beter begrip krijgen in de samenhang tussen cultuurproductie en lokale identiteitspolitiek. Voordat we echter op deze empirische casus in zullen gaan is het van belang de relatie tussen mondialisering en regionalisering nog wat breder uit te werken, en in verband hiermee, een andere ontwikkeling, zogenaamde dialectrenaissance, in te brengen.

2. Globalisering en het regionale eigene

Ook in de 21ste eeuw voelen mensen zich nog verbonden met de streek, dorp of stad waar zij leven of waar zij geboren zijn. Dit blijkt wel uit de brede belangstelling voor dialect en streektaal, lokale geschiedenis, genealogie en archeologie, streekgerechten, het groeiende aantal plaatsgebonden feesten, en de opkomst van lokale helden. Lokale identiteit lijkt, samen met die van het persoonlijke en nabije, aan politieke betekenis te winnen. Dit roept de vraag op waaruit deze hernieuwde en steeds nadrukkelijker vormgegeven lokale verbondenheid voortkomt. Mensen hebben zich immers altijd en overal met de eigen stad, streek of regio verbonden gevoeld. In meer politieke bewoordingen zou dezelfde vraag ook kunnen luiden: hoe is de ‘vanzelfsprekende’ verbondenheid met het lokale, geworden tot inzet in een strijd om erkenning van regionale identiteit? (zie Cornips & Stengs, 2010).

In het Europa van na de Tweede Wereldoorlog, waarin de natiestaat in het voordeel van de Europese Unie veel van haar oorspronkelijke beslissingsbevoegdheden heeft moeten inleveren is regionalisme een steeds sterker wordende emotionele en politieke kracht geworden. Dit heeft geleid tot het ontstaan van allerlei grotere en kleinere belangengroepen die opkomen voor de bescherming en het uitdragen van het lokale eigene. De bescherming van streektalen en minderheidstalen en het in stand houden van culturele diversiteit zijn deel gaan uitmaken van het beleid van de Europese Unie. Regio's die zich door hun nationale overheid in hun rechten aangetast voelen, kunnen bij het Europese Hof in beroep gaan.

Het politieke ideaal van elke natiestaat is het samenvallen van de grens die de natiestaat afbakent als een bestuurlijke en soevereine eenheid met de grens van ‘haar’ cultuur en taal. In de realiteit echter bestaan er overal grotere en kleinere

culturele en talige verschillen die mensen over de politieke of bestuurlijke grens van de natiestaat, provincie of gemeente met elkaar verbinden of juist uit elkaar drijven. Vrijwel alle jonge natiestaten die in het begin van de twintigste eeuw na het uiteenvallen van de grote Europese dynastieën ontstonden, gaven het idee van talige en culturele homogeniteit inhoud door naast vlag en volkslied een nationale standaardtaal en gestandaardiseerd onderwijs in te voeren.

Regionale identiteit en het daarmee verbonden sentiment regionalisme proberen de sociale wetenschappen te begrijpen als politieke krachten die een nieuwe betekenis krijgen in een wereld waarin mensen zich vooral door processen van mondialisering en bureaucratisering bedreigd en vervreemd voelen. Er ontwikkelen zich overal op de wereld nieuwe culturele configuraties waarbinnen mensen nieuwe maatschappelijke verbanden (moeten of willen) aangaan. Daardoor ontstaan nieuwe processen van vorm- en betekenisgeving. Deze ontwikkelingen brengen een politieke herdefiniëring van identiteiten met zich mee, die zich niet beperken tot een tegenstelling tussen het mondiale en het regionale of het nationale en het lokale. Overal in Europa worden plaatsgebonden identiteiten op meerdere niveaus nadrukkelijker ingevuld en uitgedragen. Afhankelijk van de oppositie die gemaakt wordt, kunnen onder plaatsgebonden identiteiten dus zowel lokale, regionale als nationale identiteiten verstaan worden.

Naast de effecten van mondialisering kan ook een als zodanig ervaren anonieme en niet-transparante bureaucratische overheid voor mensen reden zijn om zich niet primair met 'de natie' te identificeren. Door de overheid opgelegde grotere bestuursverbanden kunnen daarom als vervreemdend worden ervaren. Dat wat als het lokaal eigene beleefd wordt, is plotseling veranderd of verdwenen. Geborgenheid en erkenning lijken dan eerder in de gedeelde waarden van het oorspronkelijk eigene te kunnen worden gevonden. Het nostalgisch verlangen naar een overzichtelijke en rustieke samenleving vormt hierbij een belangrijke motiverende kracht.

3. De dialectrenaissance: Feit of fictie?

De interesse in lokale identiteiten moet dus in een bredere context van globalisering geplaatst worden waarbinnen regionalisme steeds belangrijker wordt. Regionalisme is een politiek sentiment dat zowel culturele (feesten, voedsel) als talige (dialect, streektaal) componenten bevat. Binnen de taalkunde begon men in verband met de groeiende aanwezigheid van dialecten in de publieke ruimte in de jaren '70 te spreken van 'dialectrenaissance' (in Duitsland bekend als 'Dialektwelle', zie Auer e.a., 2005). Men zag de hernieuwde aandacht voor de dialecten vooral gemanifesteerd in het zingen in dialect en streektaal door popgroepen als Skik en

Rowwen Hèze en het schrijven in dialect (met name ook in de vorm van stripverhalen). Met het concept ‘dialectrenaissance’ wilde men de paradoxale verandering vangen dat enerzijds het aantal dialectsprekers al decennialang aan het afnemen was terwijl anderzijds een opleving in dialectgebruik zich ingezet had. Het concept of de ideeën achter dialectrenaissance zijn echter nauwelijks gearticuleerd, noch heeft er systematisch en/of empirisch onderzoek naar de veronderstelde opleving van het dialect plaatsgevonden.

Een essentieel probleem van het label dialectrenaissance is dat het gebaseerd is op een conceptie van dialecten als discrete, helder af te bakenen en afgeronde verschijnselen die vergelijkbaar zijn met wijdverspreide percepties van cultuur, of liever, culturen als discrete objecten. ‘Dialectrenaissance’ als een concept blijkt een overtuigende en langdurend potentieel te hebben, ook buiten de taalkunde om (wellicht vergelijkbaar met een concept als bedachte traditie — *invention of tradition* — in de cultuurwetenschappen, zie Hobsbawm, 1983). ‘Dialectrenaissance’ is een huis-tuin-en-keuken-term onder Europese etnologen geworden. Grijp, bijvoorbeeld, publiceerde een artikel over ‘dialectrenaissance’ in 2007. Hij concentreerde zich op de groeiende populariteit van dialectmuziek in Nederland. In de woorden van Grijp (2007, p. 241): “when a dialect threatens to disappear, people realize its value and seek to raise its status by writing, preaching and singing in dialect, forms of expression that are traditionally reserved for the standard language.” Hij refereert dus aan wat wij zouden willen beschrijven als een verhoogd bewustzijn van lokaal taalgebruik. Deze invulling is dus een andere dan wat we vaak lezen over de vermeende kwantitatieve toename van dialectgebruik. Grijp maakt in zijn artikel gebruik van een kaart die laat zien waar in Nederland het meest in dialect gezongen wordt (zie Figuur 1).

In taalkundig onderzoek wordt nauwelijks gereflecteerd over de politieke machtverhoudingen, dat wil zeggen de implicaties van taalideologische opvattingen waarop geografische distributies van bijvoorbeeld dialectgebruik gebaseerd zijn. Ook uit Grijp’s artikel blijkt een gebrek aan reflectie op de ideologische basis van zijn inventarisatie. Voor ons zijn zijn gegevens echter interessant omdat zij een indruk geven van dialectgebruik tijdens publieke gebeurtenissen, in dit geval optredens van bands. Uit Figuur 1 kunnen we de volgende conclusies trekken:

- i. Zingen in het dialect is blijkbaar niet iets dat de Randstad aangaat. Belangrijker is echter dat Grijp geen muziekgroepen heeft opgenomen die in een stadsdialect zingen zoals het Amsterdams, Haags of Utrechts. Hiermee raken we aan de kern van het inherente politieke karakter van het benoemen van taalvariëteiten als bijvoorbeeld ‘dialect’, ‘straattaal’ ‘Poldernederlands’ en ‘SMS-taal’ (zie Cornips, Jaspers, & De Rooij, forthc.);
- ii. Zingen in het dialect is blijkbaar iets van de ‘periferie’;

Figuur 1. Overzichtskaart van bands/artiesten die in dialect zingen (bron: Grijp, 2007)

- iii. De provincies Friesland en Limburg zijn koplopers hoewel ook Brabant goed vertegenwoordigd is. Dit zijn inderdaad de regio's waar al sinds lange tijd het spreken van dialect politieke aandacht heeft en voor een deel geïnstitutionaliseerd is: streektaalfunctionarissen en dialectverenigingen ontvangen hier subsidies van provinciebesturen.

Uit onderzoek zoals dat van Grijp blijkt dat lokaal taalgebruik een dialect wordt genoemd wanneer het niet in het westen van het land gesproken wordt. Vanuit dit perspectief zijn dialect en periferie onlosmakelijk met elkaar verbonden. In dit artikel kijken we echter niet naar dialecten als discrete, afgeronde en helder af te bakenen verschijnselen die aan specifieke plekken verbonden zijn. In plaats daarvan zien we dialecten als processen, als talige praktijken die net als hun sprekers continu in beweging, interactie en verandering zijn (cf. Blommaert, 2010). Het denken in termen van dialectrenaissance heeft onvoldoende aandacht voor dit ingewikkelde en dynamische krachtenveld van lokale identiteitspolitiek waarin verschillende taalvariëteiten naast en door elkaar heen gebruikt worden. Ons pleidooi voor het interdisciplinaire onderzoek van taalcultuur is er juist op gericht om het translokale en politieke karakter van identiteitswerk in beeld te krijgen.

4. De formatie van identiteiten

In het politieke en publieke debat vindt weinig reflectie plaats op het begrip identiteit. Toch wordt er in de huidige discussie over bijvoorbeeld Nederland als ‘immigratieland’ maar al te vaak een beroep gedaan op ‘de Nederlandse identiteit’ als iets vanzelfsprekends. Echter, wat die Nederlandse identiteit precies inhoudt kan in de praktijk nauwelijks bevredigend worden ingevuld: heeft iemand de Nederlandse identiteit als hij of zij Nederlands spreekt, de Nederlandse nationaliteit bezit, kennis heeft van Prinsjesdag of de verjaardag met taart en blokjes kaas in familiekring viert? Het ervaren van een Nederlandse identiteit is een dynamisch, meervoudig en ambigu product van het voelen, denken en handelen van individuen of groepen.

De formatie van identiteiten speelt zich af in het spanningsveld van tegenstellingen die door mensen zelf geconstrueerd en beleefd worden. Voorbeelden daarvan zijn tegenstellingen als autochtoon versus allochtoon, jong versus oud en stedeling versus plattelander. Welke tegenstellingen en welke combinaties van tegenstellingen als relevant beleefd worden is voortdurend aan verandering onderhevig. Bij het ervaren van een gedeelde, lokaal gebonden identiteit worden ideeën over wat de inhoud van het eigene uitmaakt (zoals taal, economische activiteiten, feesten, religie) als de ‘exclusieve en natuurlijke’ eigenschappen (soms bijna in de zin van eigendom) van een bepaalde groep beschouwd. Op deze manier houdt identiteit onontkoombaar een even vanzelfsprekend onderscheid in met andere mensen ‘van elders’. Het maken en benadrukken van verschillen is daarmee een belangrijke voorwaarde voor gevoelens van gemeenschappelijkheid. In dit proces van identificatie en differentiatie gaat het zowel om ideeën die mensen over zichzelf hebben, als om ideeën die anderen over hen hebben. Stereotypering is dan ook de grondslag van de constructie van groepsidentiteiten.

Mensen weten precies wat het eigene aan hun dialect is of wat hun feesten uniek voor de streek maakt. Vanuit een taalkundig of sociaalwetenschappelijk perspectief ziet die lokale eigenheid er echter anders uit. Veel van de lokaal als uniek ervaren talige en culturele praktijken blijken ook ‘van elders’ te zijn. Voor de meeste mensen ontbreekt echter het zicht op hoe groot de verspreidingsgebieden van de meeste praktijken zijn. Duidelijk is wel dat mensen talige en culturele praktijken uit de eigen omgeving ‘selecteren’ en als ‘uniek voor hun gemeenschap’ bestempelen. Het was bijvoorbeeld de provincie Limburg die de officiële erkenning van het Limburgs als streektaal en daarmee als exclusief Limburgs eigendom opeiste. Vanuit een taalkundig perspectief bestaat er echter niet zoiets als ‘het Limburgs’. Geen enkel taalkundig verschijnsel wordt uitsluitend of juist overal in Limburg gebruikt.

5. Onderzoek van taalcultuur: De geïntegreerde studie van vorm, ideologie en praxis

Om te begrijpen waarom en hoe bepaalde talige verschijnselen specifieke sociale betekenissen gaan uitdrukken, is het noodzakelijk stil te staan bij de wijze waarop talige vorm en structuur, taalideologie en sociale praxis onderling samenhangen. Het is in dat samenspel dat taalcultuur vormt krijgt. Zoals eerder gesteld, is taalcultuur te beschouwen als een dimensie van het menselijke bestaan die cruciaal is voor de productie en reproductie van sociale identiteiten. Taalcultuur laat zich het best bestuderen door de aandacht te richten op sociale gebeurtenissen die zich afspelen in de publieke ruimte, de locus waar het gevoel van ergens 'bij te horen' ontstaat en waar groepsidentiteiten gecreëerd worden. Elke taalhandeling in *public events* (cf. Handelman, 1998) impliceert de selectie van bepaalde talige elementen en daarmee de deselectie van andere. Aan deze keuzes kunnen steeds weer nieuwe sociale betekenissen toegekend. Bij de productie van deze betekenissen doen mensen een beroep op ervaringskennis die door middel van taalsocialisering (zie Ochs & Schieffelin, 2012) verkregen is. In het proces van taalsocialisering leren mensen specifieke talige elementen of varianten te verbinden met specifieke (groepen van) mensen, en specifieke gebruikscontexten en -plaatsen. Zo zal voor een doorsnee Nederlander op basis van ervaring het gebruik van een zachte 'g' een index (aanwijzing) zijn van de zuidelijke herkomst van degene die die klank produceert. Aan deze indexicale relatie tussen talige vorm en spreker kan vervolgens een nieuwe laag van sociale en culturele betekenis toegevoegd worden (Eckert, 2008; Gal & Irvine, 1995; Silverstein, 1985). De zachte 'g' van de zuiderling is dan niet langer slechts een index van zuidelijke herkomst maar verwijst de gepercipieerde 'zachtheid' van de 'g' op iconische wijze naar de 'zachtheid' van de spreker: gemoedelijkheid, bon-vivant-achtige leefstijl, en gemeenschapsgezindheid. De gepercipieerde 'harde' 'g', die op noordelijke herkomst duidt, kan op zijn beurt in verband gebracht worden met de 'hardheid' van de noordelijke spreker: arrogantie, ongeduld, opdringerigheid en onbeleefdheid zijn negatieve eigenschappen die met deze hardheid geassocieerd kunnen worden.

Verschillen tussen dialecten onderling en verschillen tussen dialect en standaardtaal (of regionale varianten ervan) zijn nooit vrij van sociale betekenis. In regio's waar de politieke en economische macht zetelt, zoals de Randstad, worden aan taalculturele praktijken nauwelijks extra sociale betekenissen toegekend. In regio's die buiten het centrum van de macht liggen, zoals Limburg, kunnen taalculturele praktijken in belangrijke mate uitdrukking geven aan bewustzijn van het eigene en een middel zijn om commentaar te leveren op gevestigde sociale en politieke verhoudingen. Hoewel er in Limburg vanwege de grote vitaliteit van dialecten waarschijnlijk sprake is van vele manieren om identiteit te doen (*doing identity*),

Figuur 2. De 'total linguistic fact'

zijn er tenminste twee taalculturele praktijken die in ons onderzoek centraal staan. Ten eerste zijn er praktijken waarin de geschreven norm van het Limburgs de spil van het denken over dialect vormt. Het gaat hierbij om het Limburgs zoals het wordt gecodificeerd en gepromoot. De belangrijkste actoren bij deze descriptieve en prescriptieve en activiteiten zijn dialectverenigingen en lokale overheden. Ten tweede zijn er praktijken waarin de nadruk vooral op het gesproken, gezongen en voorgedragen 'Limburgs' ligt. Hierbij kan vooral gedacht worden aan publieke gebeurtenissen zoals Carnaval. Belangrijke actoren zijn buuttereëders, zangers, bands en carnavalsverenigingen. In het carnavaleske kunnen door onconventionele keuzes van talige elementen dominante taalnormen en sociale normen in het algemeen becommentarieerd en ter discussie worden gesteld, zoals we zullen laten zien in onze *case study* van de Getske Boys.

Om de vragen die we in ons onderzoek stellen te beantwoorden, nemen we alle aspecten van wat Silverstein (1985) het gehele talige feit (*total linguistic fact*) noemt even serieus: (taal)ideologie, talige vorm of structuur, en taalgebruik of talige interactie (voor een andere poging hiertoe, zie ook Cornips & De Rooij, forthc.). Zoals Woolard (2008) heel terecht opmerkt, nemen veel studies van taalideologie talige vorm niet echt serieus. Het gehele talige feit dat als driehoek kan worden voorgesteld met als hoeken taalideologie, talige vorm en taalgebruik wordt in die studies in feite afgeplat tot een lijn omdat men de belangstelling verengt tot de relatie tussen ideologie en de sociale praxis van taalgebruik (zie Figuur 2). Met Eckert (2008), Silverstein (1985) en Woolard (2008) willen wij talige vorm zoals die tot uitdrukking komt in talige praktijken een volwaardige plaats geven in het onderzoek van de constructie van lokale identiteiten. De analyse van in situ selectie van talige elementen geeft ons inzicht in hoe talige keuzes ingegeven worden door geïnternaliseerde normen en waarden, maar ook hoe en waarom mensen zich verzetten tegen gevestigde categorieën en dominante ideologieën. Een analytische belangstelling voor talige vorm brengt ook het lichaam dat taal produceert

in het centrum van de aandacht: met name sterk onverwachte of onconventionele taaluitingen kunnen sprekers/hoorders lichamelijke gewaarwordingen geven die zeer effectief kunnen zijn in identiteitswerk. Een dergelijke interdisciplinaire dynamiek dwingt ons gevestigde concepten en methoden van onderzoek te herzien en nieuwe wegen te bewandelen waarop de sensibiliteiten van taalkundig, socio-linguïstisch, en antropologisch onderzoek elkaar aan kunnen vullen.

6. Talige markers van Limburgsheid

Door alle drie aspecten van het gehele talige feit serieus te nemen en in onderlinge samenhang te beschouwen, laten we in dit artikel zien hoe talige toe-eigening kan werken en hoe in de combinatie van culturele en talige vormen lokale identiteit gemaakt en uitgedragen kan worden. Hiervoor maken we een analyse van de carnavaleske zomerhit 'Naar Talia' (Naar [I]talië) van de Heerlense *Getske Boys* uit 2010. Met deze hit hebben de Getske Boys vooral in Heerlen en omstreken opgetreden, maar het nummer staat sinds het verschijnen ook op YouTube (waar het zo'n 41.000 keer bekeken is).² In hun nummer combineren de Getske Boys een specifiek voorbeeld van als Limburgse of Heerlense gevoelde 'talige eigenheid' met een typische Limburgse culturele vorm, namelijk 'de carnavalshit'. De Getske Boys selecteren uit de talige middelen die in Limburg als karakteristiek voor het eigen dialect worden gezien de *doen*+infinitief en parodiëren hiermee. In de *doen*+infinitief constructie wordt een heel werkwoord gecombineerd met het hulpwerkwoord *doen*: 'Ik *doe* werken' of 'Hij *doet* afwassen' (Cornips, 1992; 1994; 1998). Dat dit type zin in Limburg gepercipieerd wordt als 'typisch iets van ons dialect' werd duidelijk tijdens het veldwerk verricht voor de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (Barbiers e.a., 2008). Op de vraag of een *doen*+infinitief als hierboven in het lokale dialect voorkwam, antwoordde de informant uit Heerlen:

Das typisch aan de zuidelijke kant van Heerlen. Beetje Kerkraadse invloed is dat. Die doen dat doen derbij. De Duitsers doen het ook in hun dialect.

Maar volgens de informant uit Vaals:

De kinger in school die bruiken dat veul. In Vaals zegge de kinger ik doe tekene. Mijn moeder doet koke. Mijn moeder doet wasse en dat kande best in onse plat maar is verkeerd. Maar ver zoue dat zegge de kinger doet hier niet voetballe.

De geografische distributie (Figuur 3) laat echter zien dat dit in Heerlen, Vaals (en andere plaatsen) als lokaal beleefde talige element in het geheel niet aan lokale of

2. Aantal bezoekers op 24 februari 2012.

3.3.2.1.1 Perifrastisch DOEN • declaratief Periphrastic DO • declarative

Ik doe wel even de kopjes afwassen.
I do.FIN AFF just the cups off-wash.INF
'I'll do the washing up.'

■ Periphrastic DO, declarative 61

Figuur 3. De geografische distributie van de *doen*+infinitief constructie in de dialecten van Nederland en Vlaanderen (zie Barbiers e.a., 2008 deel II kaart 41b)

provinciale grenzen gebonden is maar in veel Nederlandse dialecten voorkomt (zie hiervoor de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten*; Barbiers e.a., 2008).

Voordat we op de Getske Boys in zullen gaan, geven we een korte schets van de talige en sociaal-culturele context van Heerlen. Heerlen, tegenwoordig een stad met 90.000 inwoners, heeft een geheel eigen plaats in de geschiedenis van Limburg. In de periode van 1899 tot en met 1930 vestigden zich in Heerlen, als gevolg van een voor Nederland geheel nieuwe mijnindustrie, zoveel Nederlandse en buitenlandse migranten dat dezen ten opzichte van de geboren Heerlenaars een meerderheid vormden.

Voor de komst van de steenkolenindustrie kende Heerlen een relatief homogene taalsituatie; men sprak er, zoals overal in Limburg, het lokale dialect. Met de komst van de mijnindustrie kwam hier verandering in. Hoog opgeleide werknemers, met name ambtenaren uit het westen van Nederland, brachten het Algemeen Nederlands (in het vervolg AN) naar Heerlen. Hiermee verliest het Heerlens dialect terrein aan een door het Heerlens dialect gekleurd AN in het openbare leven (Cornips, 1992). Tabel 1 geeft een idee hoe snel het buiten Limburg geboren deel

Tabel 1. Verandering in de bevolkingssamenstelling van Heerlen tussen 1899 en 1930 (bron: Dieteren (1962, p. 47) en Sociogram (1986, p. 87))

jaar	aantal inw. van Heerlen	in Limburg geboren %	buiten Limburg geboren %
1899	6.312	87,8	12,1
1920	33.014	47,8	51,1
1930	46.917	45,3	54,7

van de Heerlense bevolking een meerderheid is gaan vormen: in 1930 was dit aandeel 54,7 procent.

De heterogene taalsituatie dwong oorspronkelijke dialectsprekers om naast het dialect ook het AN te gaan spreken. Uit onderzoek uit de jaren 60 blijkt vervolgens dat de moedertaal van kinderen van dialectspreekende ouders niet langer vanzelfsprekend het Heerlens dialect was. Weijnen (1967, p. 20) heeft laten zien dat in Heerlen, in vergelijking met andere Limburgse steden weinig dialect gesproken werd.³ Natuurlijk is het niet zo dat het AN en Heerlens dialect in Heerlen twee discrete objecten zijn. De snelle taalverschuiving in Heerlen heeft er ook toe geleid dat in het Nederlands van Heerlen veel dialectinvloeden terug te vinden zijn. De taalcontactsituatie heeft dus geleid tot (i) een verlies aan functies voor het dialect, (ii) een vermindering in het aantal dialectsprekers en (iii) interferentie in het AN van talige kenmerken uit het dialect. In de volgende paragraaf gaan we nader in op het Heerlens Nederlands en met name de plaats die de *doen*+infinitief constructie daarin inneemt.

7. Taalideologie in linguïstisch onderzoek naar het gesproken Nederlands in Heerlen

Onder de invloed van hoger opgeleiden uit het Westen veranderden de opvattingen over de status van het spreken van dialect: het spreken van AN werd de norm. Deze norm kon echter door Heerlenaren en door immigranten niet worden 'gehaald': zij spraken, vanuit het AN normatief perspectief, een 'niet-perfect Nederlands' oftewel Heerlens Nederlands, dat wil zeggen een regionaal AN met veel dialectinvloeden.

Cornips verzamelde tussen 1989 en 1991 een corpus gesproken Nederlands in Heerlen. Dit corpus bestaat uit 33,5 uur bandopnamen van vrije conversaties

3. Zo sprak eind jaren 60 van het aantal onderzochte kinderen in Heerlen 26,8% op straat dialect, tegen 83,7% in Maastricht, 71,5% in Venlo en 60% in Weert.

van 67 volwassenen, informanten die in Heerlen geboren en opgegroeid zijn. De notie vrije conversatie houdt in dat er twee informanten één uur lang met elkaar gesproken hebben (zie Cornips, 1994, p. 41). Dit discourse-type, conversatie tussen volwassen sprekers, lokt wel de *doen*+infinitief-constructie in mededelende zinnen uit als in (1) maar geen imperatiefzinnen, zoals in (2a), of vraagzinnen, zoals in (2b):

- (1) a. vroeger hebben we vroeger hebben we geëxerceerd op het terrein van van de Glasmij maar de Glasmij die is ja weg () en toen zijn nou gaan ze daar marcheren () daar zit exerci *daar doen ze oefenen* (31: dhr Duif)
 b. die zijn ook zelf tuin die eh die die kun ik heb dat ook uit geprobeerd dus je heb *doe ik ook stekken* maar je kunt ze ook marecoteren als je weet wat dat is (25: dhr Menen)
- (2) a. *Doe* (me) even de ramen lappen
 b. *Doe* jij elke avond dansen?

Zowel de constructies in (1) als in (2) worden in de taalkundige literatuur gezien als perifrastische uitingen waarin het gebruik van *doen* dient om syntactische en/of morfologische complexiteit te vermijden. Immers, *doen* in plaats van de werkwoorden *oefenen* en *stekken* in respectievelijk (1a) en (1b) draagt inflectie (getal, persoon, en tijd). Volgens Nuijts (1962, p. 151, p. 155) komt het gebruik van *doen* het meest voor bij samengestelde verba (of bij uitdrukkingen die daarop lijken) die bij de vervoeging moeilijkheden kunnen opleveren, als *kopjeduikelen*, *bokspringen*, *zandhappen*, *slootje springen* en *stofzuigen*. We citeren (p. 156):

...*doen* [is] een krachtig middel voor de tweetalige om bij de werkwoordsvormen niet te ontsporen. Hij gaat niet over het glibberige pad van de verbale morfologie, maar maakt liever een omweg om zijn doel te bereiken, kiest de veilige zijweg van de omschrijving.

Verder merkt Nuijts op dat het *doen*-gebruik bij kinderen én hoofdzakelijk bij vrouwen voorkomt (p. 153). De taalkundige Duinhoven (1994, p. 121) schrijft over taalgebruikers die de *doen*+infinitief-constructie *niet* hoeven gebruiken:

Ervaren [cursiverend auteurs] taalgebruikers echter hebben geen moeite met de grotere formele complexiteit; zij hebben het gemak van de omschrijving met *doen* niet nodig. De constructie is daardoor slechts omslachtig.

Kennelijk worden aan sprekers die *doen*+infinitief gebruiken door taalkundige onderzoekers stereotyperingen toegekend: zij zijn vrouwelijk, kind, en bovenal niet-competent.

Uit de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (Barbiers e.a., 2008, zie Figuur 3) blijkt dat *doen*+infinitief in een groot deel van Nederland gebruikt

wordt. Ook in Duitsland komt deze constructie in de spreektaal. De *doen*+infinitief constructie wordt echter in Duitsland, net als in Nederland, niet gerekend tot de standaardtaal. Volgens Auer (2004, p. 74) is het ontbreken van deze constructie in de grammatica's van standaardtalen een gevolg van taalstandaardisering, taalideologie en taalpolitiek:

due to a conscious process of purification of the language (...) it was purged of its supposedly illogical or superfluous aspects (...). So what basically seems to be a 'natural' tendency is kept from spreading into the most prestigious spoken variant by a deliberate act.

Uit de literatuur komt dus naar voren komt dat (i) er geen betekenisverschil is tussen zinnen met *doen* en de pendant zonder *doen*; (ii) de *doen*+infinitief-constructies voor de spreker slechts een 'uitwijkhaven' zijn voor samengestelde werkwoorden en dat (iii) de volwassen taalgebruiker die de *doen*+infinitief-constructie in zijn grammatica heeft, 'net als een kind', een 'onervaren taalgebruiker' is en geen syntactische en/of morfologische complexiteit kan uitdrukken. Deze 'observaties' en 'verklaringen' hebben ertoe geleid dat de *doen*+infinitief-constructie in de vakliteratuur nauwelijks serieuze aandacht heeft gekregen. *Doen* wordt vanuit de optiek van het normatieve AN nog steeds geanalyseerd als een semantisch leeg werkwoord (Giesbers, 1983–1984; Tieken, 1990); *doen*+infinitief en de gebruikers hiervan blijven vanuit taalkundig opzicht gestigmatiseerd.

8. De habituele aspecten van *doen*

Het enige systematische onderzoek naar het gebruik van *doen*+infinitief is het werk van Cornips (1994; 1996) voor het Nederlands gesproken in Heerlen. Uit dit corpus blijkt dat 18 van de 67 bij het onderzoek betrokken sprekers in totaal 33 *doen*+infinitief tokens produceren. Bovendien blijkt uit de analyse dat zinnen met en zonder *doen*, anders dan het taalideologisch gekleurde onderzoek van hierboven veronderstelt, wel degelijk semantisch van elkaar verschillen. Het gebruik van *doen*+infinitief is dus niet reduceerbaar tot talige incompetentie van de sprekers. *Doen*+infinitief komt uitsluitend voor wanneer het onderwerp de thematische rol van agens heeft zoals in (3a); het is echter ongrammaticaal in combinatie met intransitieve, onaccusatieve werkwoorden waarin het onderwerp de thematische rol van lijdend voorwerp heeft, zoals in (3b):

- (3) a. Jan doet werken
- b. *Jan doet sterven

Belangrijker nog is dat *doen*+infinitief in tegenstelling tot de pendant zonder *doen* habitueel aspect uitdrukt. In het Heerlens Nederlands drukt *doen*+infinitief uit dat de activiteit niet incidenteel maar met een vaste regelmaat optreedt: het gaat om een vaste gewoonte van degene aan wie het onderwerp van de zin refereert. Alleen in bepaalde situaties die op zich regelmatig kunnen voorkomen, kan *doen*+infinitief in een conditionele ‘als...dan’-zin gebruikt worden:

- (4) *als* je nou met zo’n beest gaat wandelen en je komt terug en het heeft geregend en *dan doe* ik hem *föhnen* dat vindt die heerlijk

‘De hond’ wordt dus alleen geföhnd als het geregend heeft. Ook verschijnt *doen* vaak met tijdsbepalingen zoals *elke week* en ‘*’s zaterdags* en ‘*’s zondags*:

- (5) maar dat is niet alleen eh het schuttersgebeuren, het uittreden of wat, maar we hebben *elke week kienen* dus de schutterij die *doet kienen* dat brengt de centen op

Habitueel aspect kan in het AN niet door een hulpwerkwoord uitgedrukt worden maar vereist daarvoor een bijwoord van frequentie, zoals *altijd*, *vaak* of *elke week*.⁴ In het corpus Heerlens Nederlands komen we twee minimale paren tegen (zie (6) en (7)) die laten zien dat sprekers hetzelfde werkwoord, namelijk *vissen* en *nakijken*, met en zonder *doen* produceren en dat zinnen met *doen* habitueel aspect uitdrukken (voorbeeldzinnen (6a) en (7a)) en dat zinnen zonder *doen* een incidentele activiteit uitdrukken (voorbeeldzinnen (6b) en (7b)):

- (6) a. ...een jongen (...) *doet* ook vissen... (19: Cor)
 b. ...hij vist ook wel eens... (19: Cor)
- (7) a. ...die *doet* me die auto altijd nakijken... (35: mr Arends)
 b. ...ik heb vandaag nog eens alles nagekeken... (35: mr Arends)

Met deze kennis van de specifieke betekenis van *doen*+infinitief in het Heerlens Nederlands willen we aan de hand van de carnavalshit ‘Naar Talia’ van de Getske Boys laten zien hoe in een specifieke vorm van taalcultuur lokale identiteiten kunnen worden gemaakt en uitgedragen.

4. Merk op dat de elektronische ANS (*Algemene Nederlandse Spraakkunst*) ambivalent is in de analyse van de *doen*+infinitief constructie. Enerzijds heeft *doen* volgens de ANS “een omschrijvende functie, dat wil zeggen dat het het voorkomen van een infinitief mogelijk maakt zonder dat er iets aan de betekenis van die infinitief toegevoegd wordt.” Vervolgens stelt de ANS “Dit *doen* wordt voornamelijk gebruikt in zinnen die aangeven dat er sprake is van een handeling die men regelmatig, gewoonlijk verricht”.

9. Het serieuze spel van de Getske Boys

De Getske Boys is een driemanschap bestaande uit twee broers en hun zwager.⁵ Zij zijn de stamgasten van het fictieve café 'Getske'. In dit café bestaan slechts drie gespreksonderwerpen: bier, wijven en voetbal. En dat zijn dan ook de onderwerpen waar de Getske Boys over zingen. In 2008 scoorden zij hun eerste nationale carnavalshit met Oh Temara (thema wijven). In 2009 werd het nummer 'Insjchudde' uitgebracht (thema bier); het wachten is nu dus eigenlijk op een nummer over voetbal. In 'Naar Talia' zijn zowel wijven als bier belangrijke onderwerpen.

Als carnavaleske verschijning had het driemanschap al enige bekendheid in Heerlen als 'Demi Sec': drie 'droge' figuren in het zwart, met witte gezichten. Demi Sec vormde voordat de Getske Boys in het leven werden geroepen al jarenlang een vast onderdeel van de Heerlense carnavalsoptocht. Anders dan Demi Sec zijn de Getske Boys helemaal niet 'droog'. Met flessen in de hand, behangen met goud, in foute pakken en met foute kapsels stromen zij letterlijk en figuurlijk over: alles is 'te veel', of 'over de top'. Zij spelen de platte figuur van de plebejer die het in alle opzichten breed laat hangen, personificaties van de wansmaak (Figuur 4). Kortom zij vormen één grote parodie. Maar wat hier precies wordt geparodieerd en waarom, is niet meteen duidelijk of vanzelfsprekend.

Figuur 4. De Getske Boys

Johan Huizinga heeft met zijn boek *Homo Ludens* (1952) op het door alle samenlevingen en tijden heenlopend belang van het spelelement, het ludieke, in de cultuur gewezen. De enorme prominentie van voetbal en andere sporten in de wereld van

5. Voor de hieronder volgende beschrijvingen van de Getske Boys en het carnavals trio Demi Sec baseren wij ons voornamelijk op hun eigen websites, <http://www.getske.nl/index.htm> en <http://www.demi-sec.nl> (sites laatst bezocht op 5 maart 2012).

vandaag illustreren hoe belangrijk spelelementen zijn en blijven in het leven van alledag. In ons betoog zijn vooral de spelvormen theater, drama en muziek van belang. Deze spelvormen zijn gebaseerd op overdrijving en het exorbitante, culturele vormen die onlosmakelijk met het carnaval of het carnavaleske verbonden zijn.

Er bestaat een zeer uitgebreide volkskundige, historische en antropologische literatuur over carnaval en de figuren die het feest bevolken: de nar, de oplichter, de geile priester, de mismakke, de ‘Tijl Uilenspiegels’. Deze carnavaleske figuren zijn, in antropologische termen, ‘betwixt and between’; marginale figuren in de letterlijke zin van het woord, figuren die buiten de normale orde vallen. Deze personages spelen met de werkelijkheid. Ze bespotten zowel elite als uitschot en houden daarmee de samenleving een spiegel voor. Er zit daarom ook een ernstiger, politiek getinte ondertoon in het carnavaleske. Carnaval, of het carnavaleske in bredere zin, biedt onderzoekers dan ook een mogelijkheid om uit te zoeken welke kwesties in een samenleving spelen. Hiervoor moet de aandacht gericht worden op welke elementen precies worden uitvergroot. In de casus van de Getske Boys gaat het hierbij over de verschijning van ‘de plebejer’, die zowel een fysieke en materiële als een talige dimensie heeft. Dat het uiterlijk van de Getske Boys ‘over de top’ is meteen zichtbaar.⁶ De codes van de talige kant zijn minder expliciet, ook al is het voor iedere luisteraar meteen duidelijk dat hier met taal gespeeld wordt. In dit artikel willen wij expliciet maken hoe taal en ritueel elkaar versterken om zo te verduidelijken ‘welk spel hier gespeeld wordt’. Hiermee laten we zien hoe een onderzoek naar taalcultuur een meerwaarde biedt ten opzichte van twee onafhankelijke disciplinaire invalshoeken waarin taal en cultuur gescheiden blijven.

In het lied ‘Naar Talia’ maken de Getske Boys veelvuldig gebruik van het hulpwerkwoord *doen*: in een liedje van 4.21 minuten komt *doen*+infinitief zes maal terug. Als zangtrio afkomstig uit Heerlen lijkt daarmee op het eerste gezicht, heel even, alsof er een lied in het dialect wordt gezongen. Maar meteen daarna dringt het besef door dat dit geen dialect is maar een soort Nederlands: Heerlens Nederlands misschien? Echter, *doen* komt te vaak voor: de Getske Boys overdrijven.⁷ De Getske Boys zetten in de eerste strofe in (8) meteen flink in met:

- (8) Ken je Genaro Clementaro
die tot voor ’n jaar of twee
bij de La Veneziana ijsjes draaien dee

6. Mogelijk wordt hier door de Getske Boys een karikatuur van ‘de Hollander’ neergezet, de ‘anti-carnavaleske’ figuur bij uitstek in de perceptie van de Limburgse Vastelaovondvierder (zie Wijers, 1995, p. 26–38). De ironie waarmee de Getske Boys spelen is dat vanuit dezelfde authenticiteit Limburgse perceptie zij als Heerlenaren eigenlijk Hollanders zijn (zie ook verderop).

7. De conclusie dat er sprake is van overdrijving is gebaseerd op een vergelijking met de 18 tokens in de 33,5 uur opnamen van het Heerlens corpus Nederlands.

In deze strofe wordt *doen*+infinitief precies zo gebruikt als in het corpus Heerlens Nederlands. Het onderwerp Genaro Clementaro heeft de thematische rol van agens en *doen*+infinitief, namelijk *draaien dee* drukt habitueel aspect uit. Verder wordt hier in één zin een Heerlense context neergezet: La Veneziana is een beoemde en de oudste Italiaanse ijssalon in Heerlen.

Ook in de volgende strofes wordt *doen*+infinitief gebruikt: herhaling is dus een eerste middel om uitvergroting te bewerkstelligen, om een karikatuur van het Heerlens Nederlands neer te zetten. Maar anders dan in het eerste fragment gebruiken de Getske Boys *doen*+infinitief op, volgens de eerder hierboven uiteengezette norm, grammaticaal afwijkende wijze.⁸ Het grammaticaal ‘incorrecte’ wordt op twee manieren ingezet:

Ten eerste wordt de combinatie *doen*+infinitief geridiculiseerd door *doen* aan een volgens de grammaticale regels verkeerd type werkwoord te koppelen. In de tweede strofe in (9) wordt gezongen:

(9) Die doet woone in Rome...

Volgens de norm kan dit niet omdat het werkwoord van een zin met *doen*+infinitief een agens als onderwerp moet hebben. Het werkwoord *wonen* is intransitief en neemt *hebben* als hulpwerkwoord van tijd. Dit duidt op het eerste gezicht op een onergatieve status van *wonen* dat een onderwerp met agens als thematische rol neemt. Maar indien dat het geval zou zijn, zou *wonen* in een onpersoonlijke passief moeten kunnen verschijnen, net als een intransitief, onergatief werkwoord als *lachen*. Het verschil in grammaticaliteit tussen onergatief *lachen* en een intransitief werkwoord als *wonen* laat al zien dat dit werkwoord geen agens als onderwerp kan nemen:

- (10) a. Er wordt gelachen (door Jan)
b. *Er wordt gewoond (door Jan)

De derde strofe luidt:

(11) Doe de spjaggetti maar vas maake...

In (11) wordt *doen*+infinitief in een imperatief-zin gebruikt, een type dat niet voorkomt in het Heerlens Nederlandse corpus spontane gesprekken tussen volwassenen.

8. Met ongrammaticaal bedoelen we zoals *doen*+infinitief gebruikt is in het corpus gesproken Nederlands in Heerlen (Cornips, 1994; 1996). Deze strofes zijn mondeling gepresenteerd tijdens een lezing voor het Tilburg seminar (17.01.2012) en werden door de toehoorders die van huis uit een Limburgs dialect spreken ook als grammaticaal afwijkend beoordeeld. Dit geldt ook voor de zin voorgelegd in Figuur 3 (zie later, conclusie).

En vervolgens (refrein 2x):

(12) Met de Camaro naar Genaro doen we we blaaze voor een weekendje of twee
Hier drukt *doen*+infinitief een incidentele activiteit en dus geen habitueel aspect uit.

In strofe (13) zingen de Getske Boys:

- (13) Vroeg aan Sophia: O cara mia
Of ze nederlands sjpreeke dee

Hier geeft *doen*+infinitief, namelijk *sjpreeke dee* wel een handeling aan, namelijk ‘Nederlands spreken’ die men regelmatig of gewoonlijk verricht. De zin in (13) drukt dus habitueel aspect uit.

In ‘Naar Talia’ zit nog meer talig spel, dat de parodie op de Heerlense eigenheid versterkt door de inzet van een ander dialectkenmerk in het Heerlens Nederlands, namelijk het gebruik van de palatale, postalveolaire fricatief [ʃ]. In dit lied is speciaal gekozen voor veel Nederlandse woorden waaraan de /sj/ klank dialectisch aan verbonden kan worden, wat het Heerlens Nederlands belachelijk maakt: *Sjenaro*, *sjcore* (scoren), *sjnee* (snee), *sjpreeke* (spreken), *knoflooksjscheete* (knoflookscheten), *zjweete* (zweten) en *mijn oude die lag slech* — (mijn ouder was ziek) dus ik denk ik sjteek (steek) een kaarsje aan. Bovendien wordt in ‘Naar Talia’ de Heerlens Nederlandse uitspraak gemengd met het Engels:

- (14) Talia, heer wie cum
Talia here we come
‘Talia, hier komen we’

en het Heerlens Nederlands gemengd met Italiaans:

- (15) *Buona notte*, lekker votte met zo’n veeter in de sjnee
‘Goede nacht, lekkere billen met zo’n veter in de snee’

Opvallend in (16) is dat de Getske boys hier infinitieven *susiare* (in plaats van *scusiare*) produceren in plaats van de geflecteerde hulpwerkwoorden *mi scusi*, *non parlo*. Dit doet denken aan *foreigner talk*:

- (16) Vroeg aan Sophia,
O Cara Mia — of ze nederlands sjpreeke dee,
Mi scusiare non parlare dus daar kan jeeeeeeeeeeee... dus niente mee.
‘Vroeg aan Sophia,
O mijn lieveling — of ze Nederlands sprak,
Ik spreek geen scusiare dus daar kan jeeeeeeeeee.. dus niets mee’

Wat de Getske Boys dus onder andere doen is het hulpwerkwoord *doen* en de palatale [š] als *markers* van een bepaalde eigenheid — namelijk een Heerlense eigenheid — gebruiken. Daarnaast spelen ze een taalspel door Heerlens Nederlands te mengen met Engels en Italiaans. De vraag is wat de Getske Boys precies duidelijk willen maken.

Tijdens een interview op TV Limburg (in 2009) werd aan de Getske Boys gevraagd welk dialect zij eigenlijk spraken. “Beschaafd Heerlens” — was het carnavaleske antwoord. “En dat is geen dialect, dat is een taal. Dat is door wetenschappers zelf vastgesteld”. Impliciet wordt hier verwezen naar het onderzoek van Cornips en de populaire publicatie die onder andere uit dit onderzoek voortgekomen is: *Heerlens Nederlands* (2003). Deze kwestie — ‘de taal van Heerlen’ en de discussie over de status van die taal — grijpt, zoals we onder andere eerder hebben we besproken, terug op reeds geschetste geschiedenis van Heerlen als centrum van de Oostelijke Mijnstreek. Door de invloed van hoger opgeleiden uit het westen die de hogere posities in de mijnindustrie innamen, veranderden opvattingen over de status van het spreken van dialect. Het spreken van AN werd de norm, een norm die door Heerlenaren en door immigranten niet kon worden ‘gehaald’: zij spraken — vanuit het AN normatief perspectief — een ‘niet perfect Nederlands’, of te wel Heerlens Nederlands.

Het is niet alleen zo dat Nederlanders en Heerlenaren zelf zo over het Heerlens Nederlands dachten: inwoners van andere delen van Limburg delen deze opvatting, alleen wordt hierbij meestal een ‘dialect normatief perspectief’ gehanteerd. De volgende Limburgse en Nederlandse benamingen van het Heerlens Nederlands illustreren dit: *Steenkolenhollands*, *Huillands*, *Hollands mit knoebelen*, *Misjmasj*, *Kuil-Hollands of Koelhollendsj* en *Verheerlenst dialect*. Deze bijnamen zeggen iets over het ‘Hollandse’ karakter van deze variëteit. *Steenkolenhollands*, *Kuilhollands of koelhollendsj* verwijzen direct naar de economische omstandigheden waarin het Heerlens Nederlands ontstond, namelijk tijdens de opkomst en expansie van de steenkoolindustrie in de Oostelijke Mijnstreek. De bijnaam *steenkolenhollands* is helder. *Kuil* of *koel* in het dialect betekent (kolen)mijn. De bijnaam *Huillands* is een samengestelde naam: *Hollands* om van te huilen. *Hollands mit knoebele* (met knobbels) geeft ook al aan dat het Heerlens Nederlands een speciaal soort Nederlands is. *Misjmasj* — dat mengelmoes, mix betekent in het dialect — laat zien dat het Nederlands in Heerlen vermengd is met elementen uit andere variëteiten, zoals het Heerlens dialect maar wellicht ook het Pools of Italiaans. De naam *Verheerlenst dialect* verwijst naar de bron waaruit het Heerlens Nederlands ontstaan is, namelijk het Heerlens of Limburgs.

Deze bijnamen benadrukken vooral het ‘niet zuivere’ karakter van de taal, een element dat ook al in de benaming Heerlens Nederlands zelf zit (voor uitvoerige discussie over het politieke karakter van benamingen van taalvariëteiten, zie

Cornips, Jaspers, & De Rooij, forthc.). Wat al deze bijnamen vooral uitdrukken is dat we hier van doen hebben met een *anomalie*, met een taal die buiten de bestaande orde valt: het is geen Nederlands en het is geen dialect. Heerlens Nederlands bevindt zich daarmee in ‘de marge’, betwixt en between, het is geen vis, het is geen vlees. Deze ‘in-betweenheid’ verklaart al voor een belangrijk deel haar potentieel voor parodie en carnavalesk spel waarin vooroordelen en stereotypen ter discussie gesteld worden.

De Getske Boys richten zich met ‘Naar Talia’ niet zozeer op sprekers van de AN, of op sprekers van ‘buiten Limburg’. De carnavaleske insteek maakt het lied vooral aantrekkelijk voor Limburgers of eventueel wat breder, voor luisteraars van ‘beneden de rivieren’ waar carnaval algemeen gevierd wordt. Als plaatselijke beroemdheden zijn de Heerlenaren waarschijnlijk hun eerste publiek. Maar voor de Getske Boys zijn die afwezige anderen als onzichtbare plaatsbepalers (cf. Baumann, 1992) cruciaal om hun punt te kunnen maken: het zijn immers die afwezige anderen, niet-Heerlense Limburgers en niet-Limburgse Nederlanders, en hun veronderstelde normen waartoe de zangers zich verhouden. Met hun lied en verschijning stellen de Getske Boys dominante ideeën in de samenleving, over wat als correct beschouwd wordt of fout, echt of onecht, vervuild of zuiver ter discussie, ideeën die meestal impliciet blijven of onderhuids zijn, ook ideeën over hoe carnaval gevierd hoort te worden, maar die tegelijkertijd wel processen aansturen op grond waarvan mensen worden beoordeeld en worden ingesloten of uitgesloten.

10. De flexibiliteit van de talige variatieruimte: Talige vorm en taalideologie

Het combineren van antropologisch met sociolinguïstisch onderzoek van taalcultuur geeft essentieel inzicht in het hoe en waarom van taalvariatie en taalverandering. Laten we hiervoor nog een keer het gebruik van *doen*+infinitief door de Getske Boys recapituleren. De Getske Boys selecteren een talige vorm die een incompetente en kinderachtige spreker indexicaliseert en overdrijven door afwijkende, semantische eigenschappen van die talige vorm in te zetten. De Getske Boys zijn zich dus bewust van de mogelijkheden die deze talige vorm voor taalspel biedt en zij verruimen de geïnternaliseerde normen ten aanzien van het gebruik maar vooral de betekenissen ervan. Daarmee rekken zij de variatieruimte van deze constructie op. *Doen*+infinitief drukt in dit taalspel niet uitsluitend meer habitueel aspect uit — zoals in het corpus gesproken Nederlands van Heerlen — maar komt ook voor in mededelende zinnen die aangeven dat er sprake is van een eenmalige handeling. Een talige structuur als de *doen*+infinitief constructie blijkt dus in het publieke domein niet een onveranderlijke en stabiele constructie te zijn maar eerder een flexibel verschijnsel als we kijken naar hoe sprekers het in

talige praktijken vormgeven. Het is heel goed mogelijk dat de gecreëerde taalnormen binnen *public events* de geïnternaliseerde taalnormen van sprekers beïnvloeden (zie ook Muysken, 1999, p. 72). Evidentie hiervoor is het antwoord van de Heerlense informant in het project van de *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (Zie Figuur 3; Barbiers e.a., 2008). Deze informant antwoordt positief op de vraag of de zin ‘Ik doe wel even de kopjes afwassen’ voorkomt in het dialect van Heerlen hoewel de handeling uitgedrukt door het predicaat eenmalig is. Immers, *doen*+infinitief is gecombineerd met de bijwoorden *wel even*. Ook hier zien we dat de spreker in het geven van acceptabiliteitsoordelen een grotere tolerantie ten aanzien van *doen*+infinitief laat zien dan in het daadwerkelijke gebruik, dat wil zeggen in het dagelijks taalgebruik van volwassen sprekers. Talige vorm of structuur, taalideologie en talige interactie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden in het proces van sociale semiose. Onderzoek naar taalcultuur, het onontwarbare verknootsel van talige en sociaal-culturele praktijken, gericht op het inzicht krijgen in processen van betekenisgeving en sociale identificatie biedt de sociolinguïst daarom ook de mogelijkheid om een beter, en dus meer bevredigend inzicht te krijgen in het waarom van taalvariatie en het ontstaan van taalveranderingen.

11. Tot slot

Dit artikel heeft een aanzet geven tot een interdisciplinaire studie van ‘taalcultuur’, een benadering van taal en cultuur waarin ideologie, talige en culturele vormen en praxis een volwaardige plaats hebben en in relatie tot elkaar worden bestudeerd. Een geïntegreerde analyse van in situ selectie van talige en culturele elementen geeft ons zowel inzicht in hoe deze keuzes voortkomen uit geïnternaliseerde normen en waarden, als hoe mensen zich verhouden tot gevestigde categorieën en hegemonische ideologieën. Een interdisciplinaire benadering kan ertoe aanzetten gevestigde concepten en methoden van onderzoek te herzien en nieuwe wegen te bewandelen waardoor de sterke kanten van zowel taalkundig, sociolinguïstisch als antropologisch onderzoek elkaar kunnen aanvullen en versterken.

We zijn ervan overtuigd dat het interdisciplinaire karakter van ons onderzoek van taalcultuur bijzonder vruchtbaar zal zijn. Vanuit antropologisch perspectief is een nauwkeurige taalkundige analyse van de (de)selectie van talige elementen onontbeerlijk voor de beantwoording van de vraag hoe identiteitswerk in taalcultuur wordt verricht. Immers, zoals Blommaert (2011, p. 10) opmerkt is taal “(...) an extremely sensitive diagnostic of broader social and cultural processes.” Hij voegt daaraan toe: “Thus, what we witness in the field of language will undoubtedly be mirrored in other fields of social and cultural process”. De antropologische studie van taalgebruik als ideologisch geïnformeerde sociale praxis, op zijn beurt, kan

ons meer inzicht bieden in hoe flexibel de variatieruimte is binnen grammaticale systemen en helpen antwoord te geven op de vraag hoe taal, ideologie en sociale praxis op elkaar inwerken.

References

- Agar, M. (1994). *Language shock: Understanding the culture of conversation*. New York: William Morrow and Company.
- Auer, P., Hinskens, F., & Kerswill, P. (2005). The study of dialect convergence and divergence: methodological considerations. In P. Auer, F. Hinskens, & P. Kerswill (Eds.), *Dialect change. Convergence and divergence in European languages* (pp. 1–50). Cambridge: Cambridge University Press.
- Auer, P. (2004). Non-standard evidence in syntactic typology: Methodological remarks on the use of dialect data vs. spoken language data. In B. Kortmann (Ed.), *Dialectology meets typology: Dialect grammar from a cross-linguistic perspective* (pp. 69–92). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barbiers, S., Auwera, J. van der, Bennis, H.J., Boef, E., Vogelaer, G. de, & Ham, M.H. van der (2008). *Syntactische atlas van de Nederlandse dialecten Deel II / Syntactic atlas of the Dutch dialects Volume II*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Baumann, G. (1992). Ritual implicates ‘others’: Rereading Durkheim in a plural society. In D. de Coppet (Ed.), *Understanding rituals* (pp. 97–116). London: Routledge.
- Blok, A. (1998). The narcissism of minor differences. *European Journal of Social Theory*, 1(1), 33–56.
- Blommaert, J. (2010). *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. (2011). Supervernaculars and their dialects. *Tilburg Papers in Culture Studies* 9.
- Cornips, L. (1998). Habitual *doen* in Heerlen Dutch. In I. Tiekens-Boon van Ostade, M. van der Wal, & A. van Leuvensteijn (Eds.), *DO in English, Dutch and German. History and present-day variation* (pp. 83–101). Amsterdam/Münster: Stichting Neerlandistiek/ Nodus Publikationen.
- Cornips, L. (1994). De hardnekkige vooroordelen over de regionale *doen*+infinitief-constructie. *Forum der Letteren* 35(4), 282–294.
- Cornips, L. (1992). Enkele sociologische en taalkundige aspecten van het Algemeen Nederlands in Heerlen. In A. Hagen, J. Goossens, & R. van Hout (Eds.), *Stadsdialecten. Taal en Tongval* 5, 66–80.
- Cornips, L. (2003). *Heerlens Nederlands. Taal in stad en land*. Den Haag: SDU uitgevers.
- Cornips, L. (forthc.). Standard and non-standard DO-support (?) by monolingual and bilingual children, adolescents and adults in spoken Dutch. In E. Blom, I. van de Craats, & J. Verhagen (Eds.), *Dummy auxiliaries in first and second language acquisition*. Berlin: De Gruyter.
- Cornips, L., & Rooij, V. de (forthc.). Selfing and othering through categories of race, place, and language among minority youths in Rotterdam, the Netherlands. In P. Siemund, I. Gogolin, J. Davydova, & M. Schulz (Eds.), *Multilingualism and language contact in urban areas: Acquisition — development — teaching — communication*. Amsterdam: John Benjamins.

- Cornips, L., Jaspers, J., & Rooij, V. de (forthc.). The politics of labelling youth vernaculars in The Netherlands and Belgium. In J. Nortier, & B.A. Svendsen (Eds.), *Multilingual urban sites: Structure, activity, ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cornips, L., & Stengs, I.L. (2010). Regionale identiteit: het belang van het lokale voor de beleving van wie we zijn. *Idee: Wetenschappelijk Tijdschrift D66*, 31(5), 10–13.
- Dieteren, R.O.F.M. (1962). *De migratie in de mijnstreek 1900–1935. Bijdragen tot de sociale en economische geschiedenis van het zuiden van Nederland (IX)*. Nijmegen: Centrale Drukkerij.
- Duinhoven, A.M. (1994). Het hulpwerkwoord *doen* heeft afgedaan. *Forum der Letteren*, 35(2), 110–131.
- Eckert, P. (2008). Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 453–476.
- Gal, S., & Irvine, J. (1995). The boundaries of languages and disciplines: How ideologies construct difference. *Social Research*, 62(4), 967–1001.
- Giesbers, H. (1983–1984). Doe jij lief spelen? Notities over het perifrastisch doen. *Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde*, 19, 57–64.
- Grijp, L.P. (2007). Singing in Dutch dialects: Language choice in music and the dialect renaissance. In J.P. Margry, & H. Roodenburg (Ed.), *Reframing Dutch culture: between otherness and authenticity* (pp. 225–244). Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Handelman, D. (1998). *Models and mirrors. Towards an anthropology of public events*. Oxford: Berghahn.
- Hobsbawm, E. (1983). Introduction: Inventing tradition. In E. Hobsbawm, & T. Ranger (Eds.), *The invention of tradition* (pp. 1–14). Cambridge: Cambridge University Press.
- Huizinga, J. (1952). *Homo Ludens*. Haarlem: Tjeenk Willink.
- Huls, E. (1982). *Taalgebruik in het gezin en sociale ongelijkheid; een interactioneel sociolinguïstisch onderzoek*. Proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Huls, E. (2000). Power in Turkish migrant families. *Discourse & Society*, 11(3), 345–372.
- Irvine, J.T. (2001). “Style” as distinctiveness: The culture and ideology of linguistic differentiation. In P. Eckert, & J. Rickford (Eds.), *Style and sociolinguistic variation* (pp. 21–43). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacquemet, M. (2005). Transidiomatic practices: Language and power in the age of globalization. *Language and Communication*, 25, 257–277.
- Jaspers, J. (2005). Linguistic sabotage in a context of monolingualism and standardization. *Language and Communication*, 25, 279–297.
- Johnstone, B. (2010). Indexing the local. In N. Coupland (Ed.), *The handbook of language and globalization* (pp. 386–405). Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Koole, T., & Thije, J.D. ten (1994). *The construction of intercultural discourse: Team discussions of educational advisers*. Amsterdam: Rodopi.
- Muysken, P. (1999). *Talen. De toren van Babel*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Nuijten, E. (1962). *De tweetalige mens*. Assen: Van Gorcum & Comp.
- Ochs, E., & Schieffelin, B.B. (2012). The theory of language socialization. In A. Duranti, E. Ochs, & B.B. Schieffelin (Eds.), *The handbook of language socialization* (pp. 1–21). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Patrick, P. (2002). The speech community. In J.K. Chambers, P. Trudgill, & N. Schilling-Estes (Eds.), *The handbook of language variation and change* (pp. 573–597). Malden MA: Blackwell Publishing.
- Rampton, B. (2005). *Crossing: Language and ethnicity among adolescents* (2nd ed.). Manchester: St. Jerome Publishing.

- Silverstein, M. (1985). Language and the culture of gender. In E. Mertz, & R. Parmentier (Eds.), *Semiotic mediation* (pp. 219–259). New York: Academic Press.
- Silverstein, M. (2003). Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication*, 23, 193–229.
- Silverstein, M. (2006). Old wine, new ethnographic lexicography. *Annual Review of Anthropology*, 35, 481–496.
- Sociogram* (1986). Heerlen: Gemeente Heerlen.
- Spotti, M. (2008). Exploring the construction of immigrant minority pupils' identities in a Flemish primary classroom. *Linguistics and Education* 19(1), 20–36.
- Stengs, I. (Ed.). (2012). *Nieuw in Nederland. Feesten en rituelen in verandering*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Tieken-Boon van Ostade, I. (1990). The origin and development of periphrastic auxiliary *do*. A case of destigmatisation. *Nowele* 16, 3–52.
- Wijers, C. (1995). *Prinsen & clowns in het Limburgse narrenrijk. Het carnaval in Simpelveld en Roermond 1945–1992*. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut.
- Weijnen, A. (1967). Sociodialectische onderzoeken in Limburg. In J. Daan, & A. Weijnen (Eds.), *Taalsociologie. Bijdragen en mededelingen der dialectencommissie van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen XXXII*, 16–31.
- Woolard, K.A. (2008). Why *dat* now?: Linguistic-anthropological contributions to the explanation of sociolinguistic icons and change. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 432–452.